

Otvoritev Muzeja rezijanskih ljudi na Solbici 14. oktobra 2017.
Foto: Peter Rustia, 14. 10. 2017.

Pogled v Muzej rezijanskih ljudi na Solbici.
Foto: Peter Rustia, 14. 10. 2017.

MUZEJ REZIJANSKIH LJUDI

Odprtje novih prostorov Muzeja rezijanskih ljudi v Plocovi hiši na Solbici,
14. oktober 2017

O nastajanju muzeja – pogled v preteklost

Kulturno društvo Muzej rezijanskih ljudi je bilo ustanovljeno leta 1995, leta 1998 pa je začelo izvajati svoje dejavnosti z namenom odprtja prve muzejske zbirke v Reziji. Zbirko smo uredili v kraju Ta-za Wurbjaci na Bili, v montažnem objektu, ki je bil zgrajen po potresu leta 1976. Objekt nam je dala na razpolago občinska uprava. Po tragičnem potresu je bilo žal veliko etnografskega gradiva izgubljenega, zato smo začutili potrebo, da zberemo in ohranimo to, kar je ostalo. V sodelovanju z Mladinskim raziskovalnim taborom, ki so ga sestavljali mladi študenti iz Trsta in Gorice ter z raziskovalci in strokovnjaki, smo po treh pomembnih raziskovalnih taborih v letih 1989, 1994 in 1998 zasnovali prvo idejo o muzeju. Pri teh pomembnih dejavnostih so sodelovali tudi lokalni kulturni delavci in mladi. Leta 1998 smo začeli zbirati etnografsko gradivo, pripravili smo inventar, poskrbeli za restavriranje in pripravili razstave. Že od vsega začetka je bil cilj našega društva obnoviti značilno rezijansko hišo, po možnosti v vasi Solbica, kjer so še danes ohranjeni primeri lokalne arhitekture, ki jih potres leta 1976 ni preveč poškodoval. Ta pomembni cilj smo dosegli februarja 2013 z odkupom Plocove hiše na Solbici. Obnovitvena dela so se začela leta 2015 in uradno končala leta 2017 (Negro 2016).

Ureditev muzeja – Plocova hiša

Plocova hiša je bila zgrajena v 18. stoletju. Te podatke je graditelj navedel v napisu na vrhu vhodnega portala (1756/ABP/1898/BVP/FF). Med koncem 19. in začetkom 20. stoletja je bila hiša še enkrat spremenjena. V to obdobje sega tudi gradnja vhoda na dvorišče, ki je še danes postavljen v stranskem položaju. Na dvorišče se je vstopalo skozi vhodna vrata, obdana s kamnitim lokom, zgrajenim leta 1898. S popotresno obnovo so zavarovali celotno stavbo, ki je postala potresno varna. Po mnogih letih, ko je bila hiša zapuščena, jo je leta 2013 odkupilo Kulturno društvo Muzej rezijanskih ljudi. Dela za obnovo stare Plocove hiše so bila v dveh delih izvedena med letoma 2015 in 2017. Danes Plocova hiša na zunaj zgleda kot v preteklosti. Na dvorišču je hišica, v kateri je rekonstrukcija hiše/*jišpe* in spalnice iz prve polovice prejšnjega stoletja. Glavni element kuhinje je gotovo štedilnik iz opeke ali špohert. Okoli štedilnika je postavljeno tradicionalno pohištvo rezijanske hiše s konca 19. in z začetka 20. stoletja. V spalnici/čanihi so postelja, na kateri je žimnica, sestavljena iz ostankov koruze/*përje*, zibelka in skrinja. V glavnem delu hiše, v katerem je šest sob, v glavnem s predmeti, shranjenimi v muzejskem depoju, pripravljamočasne razstave. Tu je tudi arhiv o ustnem izročilu Rezije (glej tudi: Negro in Quaglia 2016: 131–145; Quaglia 2013).

* Luigia Negro, turistični tehnik, Zveza slovenskih kulturnih društev, Via Udine 12, 33010 Resia/Rezija, (Udine), Italija; rezija@zskd.eu.

Rezijanska glasba ob otvoritvi Muzeja rezijanskih ljudi na Solbici 14. oktobra 2017.

Foto: Peter Rustia, 14. 10. 2017.

Prva razstava – rezijansko ustno izročilo

Prva začasna razstava je posvečena bogatemu domačemu ustnemu izročilu. Za njeno izvedbo je muzej sodeloval z znanstvenim odborom, ki so ga sestavljali arhitektka Donatella Ruttar, kustosinja Slovenskega multimedialnega okna (SMO) v Špetru, profesor Roberto Dapit, raziskovalec in strokovnjak na področju ustnega izročila ter profesor slovenščine na Univerzi v Vidmu, in dr. Andrej Furlan, etnolog in raziskovalec pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani. Razstava v štirih prostorih predstavlja naslednje teme: pravljičice, pravljičarji in umetnost pravljičarstva, pravljičice danes in strokovnjaki ustnega izročila.

V Reziji se je do današnjih dni ohranilo zanimivo ustno izročilo, sestavljeno iz pravljič, legend, ljudskih pesmi in drugih pričevanj. Glavna protagonista pravljič sta lisica/*lisica* in volk/*uk*, nastopajo pa tudi druge živali: zajec/*zec*, petelin/*pitilen*, pes/*päs*, mačka/*tuca*, medved/*midvöd* in številne druge. Posebnost so pripovedovanja, posvečena *Dujaku*, divjemu bitju, in *Dujačesi*, njegovi ženi, ter

Dujačesici, njuni hčerki. Druga divja bitja vključujejo tudi *Gardinico*, katere ime izhaja iz pridevnika *gärd*, grd. Drugi pravljični bitji sta *Dardej* in *Löl kutleć*. *Dardeja* omenjajo še danes, ker je prebivalcem Solbice pomagal, da niso izgubili pašnikov na *Žrtu*, *Löla Kutleća* pa se Rezijani spominjajo zaradi njegove moči. Poleg pripovedovanj so zanimiva tudi poimenovanja posameznih pripovednih likov. Med ljudskimi pesmimi moramo omeniti pesmi *Sveti sinti Lawdić* in *Linčica Turkinčica*. Prva govori o tem, kako je kralj David v peklu iskal očeta, mater in brate in kako jih je rešil. V drugi pa nastopa madžarski kralj Matjaž, *ungarski kraj*, ki je iz turškega zapora zbežal s pomočjo *Linčice Turkinčice*, hčerke turškega sultana, ki je šla za njim in se poročila z njegovim tretjim sinom. Zanimive so tudi pesmi, posvečene Lepi Vidi, ki je v Reziji znana tudi z imenom *Lipa Lina* oziroma *Lipa Wida*. Podobno kot kralj Matjaž tudi Lepa Vida igra ključno vlogo v slovenskem literarnem izročilu. V dolini so še danes zelo znane verske pesmi, kot sta *Tičice Arličice* in *Sveti sint'Antunišeć*. Druge zgodbe pripovedujejo o neznanem, onostranstvu ter življenju svetnikov, Jezusa in Sv. Petra.

Nekoč se je vsaka vas ponašala z odličnimi pripovedovalkami in pripovedovalci, ki so pripovedi prenašali novim rodovom. Na Solbici je bila najbolj znana pripovedovalka *Tina Wajtawa/Valentina Pielich* (1900–1984). Risba na zidu hiše kaže prav gospo Tino med pripovanjem.

Prisluhniti zgodbam in pravljičam je bilo in je še vedno del našega vsakdanjega življenja. Nekoč so bile za to odgovorne babice, danes pa imamo na voljo knjige in druge sodobne pripomočke. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so na podlagi knjige *Zverinice iz Rezije* pripravili lutkovno oddajo, ki jo je predvajala slovenska nacionalna televizija. Danes je oddaja na voljo na DVD-ju.

V drugi polovici 20. stoletja je študijski center Nediža iz Špetra razpisoval narečni natečaj *Moja vas*, ki so se ga, tudi s pravljičami v rezijanščini, udeleževali mladi Rezijani. Takrat je Kulturno društvo Rozajanski Dum razpisalo podoben natečaj, s katerim je zbralo več pripovedk. Omenjeno društvo je leta 1998 objavilo knjigo *Ta prawä pravicä od lisice od Reziä/La vera storia della volpe di Resia*, leta 2004 pa publikaciji *Ta mala Dujačesa/La ragazzina selvaggia* in *Raccontami una favola* z besedili iz domačega ustnega izročila. Slednja publikacija je opremljena tudi s fotografijami starejših Rezijanov fotografinke Lorenzine Di Biasio *Nadalawe*. Zgodbe se prenašajo tudi po tedenski radijski oddaji *Te rozajanski glas*, ki jo že trideset oddaja deželni sedež RAI v Trstu. V 90. letih 20. stoletja je društvo Rozajanski Dum prirejalo Teden pripovedk, ki se je dotikal različnih vasi v Reziji. Leta 2011 je Gorska skupnost Humina, Železne in Kanalske doline s tehniko animatix izdala DVD *Ta rozajanska lisica/Lisica ad Rezie/Rezijanska lisica/La volpe di Resia*. Od leta 2012 pa na Solbici pripravljajo letno prireditev z besedili in risbami, ki temeljijo na lokalnem ustnem izročilu.

Prve objavljene zgodbe rezijanskega ustnega izročila je v Reziji zbral poljski jezikoslovec Jan Boudouin de Courtenay (1845–1929), ki je od leta 1873 Rezijo večkrat obiskal. Zgodbe so bile leta 1876 objavljene v knjigi *Rez'ja i Rez'jani*. Slovenski akademik Milko Matičetov (1919–2014), eden od najpomembnejših evropskih strokovnjakov s področja ustnega izročila, je v šestdesetih letih minulega stoletja objavil številne študije in se udeležil več mednarodnih posvetov, kjer je prikazal rezijansko kulturo mednarodnemu znanstvenemu občinstvu. Med njegove najpomembnejše publikacije o Reziji uvrščamo zbirko ljudskih pesmi *Rožice iz Rezije*, ki je bila objavljena leta 1972, in knjigo *Zverinice iz Rezije* iz leta 1973, v kateri je zbral 60 pravljič, v katerih nastopajo divje živali. Pozneje je objavil še druga dela, med drugimi tudi *Tri lisičice götrice*.

S temi temami se že vrsto let ukvarja tudi furlanski profesor Roberto Dapit, ki poučuje na Univerzi v Vidmu in še vedno opravlja raziskave na terenu, objavlja študije in sodeluje pri sestavi znanstvenih publikacij. Med njegovimi najnovejšimi deli naj omenimo zbirko *Fiabe resiane/Rezijanske pravljičice/Pravice po rozajanskin* s priloženim CD-jem. Leta 2007 je absolventka Cristina Lorenzi z Bile na Univerzi v Vidmu zagovarjala prvo diplomsko nalogo o rezijanskem ustnem izročilu. Velik doprinos k raziskovanju ljudskih pesmi je prispeval profesor Pavle Merku iz Trsta. Raziskovalci ustnih izročil so združeni v društvu International Society for Folk Narrative Research, ki je bilo ustanovljeno leta 1962 v Belgiji (Negro in Quaglia 2016: 157–169; Negro 2018).

Pogled v prihodnost – rezijansko narečje

Od sedemdesetih let 20. stoletja se je, tudi na podlagi Zakona o zaščiti jezikovnih manjšin v Italiji, zvrstilo veliko pobud za ohranjanje rezijanščine. Državni zakoni uvrščajo Rezijo v obmejno območje Dežele Furlanije - Julijske krajine, kjer je zgodovinsko naseljena slovenska manjšina. V Reziji je ohranjeno rezijansko narečje, ki spada v narečno družino slovenskih narečij, sčasoma so se v Reziji razvili štirje rezijanski govori (Negro in Quaglia 2016: 128). Rezijanščina je genetolingvistično definirana kot narečje slovenskega jezika. Matej Šekli je ugotovil, da rezijanščina zaradi starejših jezikovnih sprememb, ki odražajo diahrono delitev, sodi med severna slovenska narečja, po mlajših jezikovnih pojavih znotraj sinhrono klasifikacije pa se uvršča

v primorsko narečno skupino. V nadaljevanju je bila rezijanščina na podlagi svojih glasovnih značilnosti umeščena v diasistem slovenskega jezika (Šekli 2015: 203).

Kulturno društvo Rozajanski Dum je dalo več pobud za ohranjanje in vrednotenje domačega narečja in kulture. Organiziralo je tečaje domače kulture in narečja v šoli (leta 1985 in med letoma 1991 in 2007), narečni natečaj (desetkrat v letih 1984–1997), tečaje pravopisa in slovnice za odrasle (2000–2006). Za tečaje je na podlagi publikacij prof. Hana Steenwijka skrbel predvsem prof. Matej Šekli, nato tudi domačinka Angela Di Lenardo. Društvo izdaja tudi razne publikacije, od leta 2011 ima društvo skupaj z drugimi domačimi kulturnimi ustanovami svojo domačo stran na spletni strani www.rezija.com. Društvo Rozajanski Dum je sodelovalo pri pobudi *Rumunimo po nās*, ki jo je leta 2000 vodilo turistično društvo Pro Loco. V sklopu pobude so bili natisnjeni plakati z napisom *Rumunimo po nās* (Govorimo po naše). Pri tej pobudi so sodelovala skoraj vsa rezijanska društva (Negro 2013: 106–107).

K ohranjanju domače govorice želi z razstavo in s prireditvami prispevati tudi Muzej rezijanskih ljudi.

Muzej je odprt vsak dan od 10.00 do 13.00 ure in od 14.00 do 16.00 ure. Zaprt je za novo leto, veliko noč in božič. V prvem letu, od oktobra lani do septembra 2018, je novi Muzej rezijanskih ljudi obiskalo približno 5.000 obiskovalcev. Lepo vabljeni tudi vi!

Literatura

NEGRO, Luigia: Rezijansko narečje: Prispevek KD Rozajanski Dum k ohranjanju domače slovenske različice. *Glasnik SED* 53 (1–2), 2013, 106–107.

NEGRO, Luigia: Dwasti lit Muzea tu-w Reziji. *Trinkov koledar za Beneške Slovence za leto 2016*, 2016, 65–67.

NEGRO, Luigia: Muzej rezijanskih ljudi in arhiv pravljič. *Trinkov koledar za Beneške Slovence za leto 2018*, 2018, 73–79.

NEGRO, Luigia in Sandro Quaglia: *Muzeo od tih rozajanskih judi: Anu secjun pravic*. Rezija: Kulturno društvo Muzej rezijanskih ljudi, 2016.

ŠEKLI, Matej: Rezijanščina: Geneolingvistična in sociolingvistična opredelitev. *Poznańskie Studia Slawistyczne* 8, 2015, 199–213.

QUAGLIA, Sandro: Plocava hiša na Solbici v Reziji. *Glasnik SED* 53 (1–2), 2013, 157–156.

